

Távlati munkatervünk és időszerű feladataink

A honismereti mozgalomban, amióta összefogására a Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett az érdekelt legfontosabb állami és társadalmi szervek, intézmények képviselőiből, valamint az egyes szakterületek legkiválóbb művelőiből társadalmi bizottság alakult, gyökeres változások következtek be.

I.

A mozgalom eszmei, politikai céljai egyértelműek, a fogalmak tovább tisztultak. Megszűnőben van a mozgalom esetlegessége, ösztönössége, s ugyanakkor olyan új ágazatok bontakoztak ki, amelyek korábban csak ígéretek, lehetőségek voltak. Egységessé vált a mozgalom, érvényesül mozgalmi jellege: a szabad kezdeményezési lehetőség, a helyi adottságokhoz, szükségletekhez, kívánalmakhoz igazodó tartalom és forma.

Ma már egyöntetű a mozgalom politikai megítélése abban, hogy a honismereti mozgalom változatos formái jó iskolái a szocialista hazafiságnak és nemzetköziségnek, sőt egyre inkább gyakorló, alkotó, teremtő műhelyei is abban az értelemben, hogy az önálló vagy kollektív gyűjtés, kutatás, feldolgozás az ismeretszerzésnek, a szocialista tudatosulásnak alapvető formái, alkalmai. A közös érdeklődés, tevékenység, sikerélmények, az értelmes célok és a nemes feladatok természetes vonzást teremtenek a tagok között s kötődést az általuk „felfedezett” üzemhez, városhoz, iskolához, népünk múltjához, jelenéhez, szocialista, internacionalista jövőjéhez.

A tudományos és közművelődési intézmények is egyre gyakrabban és teljesebben támaszkodnak a mozgalomra, veszik igénybe segítségét, közben egy-egy szakterület értőivé, támogatóivá is nevelve a megmozdulásban résztvevőket. A szaktudományok hivatásos művelői között is erősen megcsappant azoknak száma, akik a honismeret munkásaiban nem a megbecsülendő érdeklődőt, segítőtársat látják.

Tudjuk, hogy a mozgalomnak bőven vannak még hiányosságai. Ismerjük ezeket. Tudatosan törekszünk megszüntetésükre. Az eredmények, a fejlődés azonban feltétlenül a kollektív munka eredménye, s az érdem elsősorban azoké a lelkes, fáradhatatlan szakkörvezetőké, tanároké, tudományos és művelődési dolgozóké, akik kisebb-nagyobb közösségek tevékenységét közvetlenül irányítják, kézbe tartják, valamint azoké a megyei, városi, községi vezetőké, akik a párt- és tanácsi szervek, a tömegszervezetek és mozgalmak részéről felismerték a mozgalom erejét, lehetőségeit és helyi vagy szélesebb tevékenységéhez kedvező politikai, társadalmi, valamint tárgyi feltételeket teremtetek, s egyúttal az időszerű távlati vagy közelebbi célok meghatározását is segítettek fölfedni.

II.

A honismereti mozgalom mibenlétét, legjellemzőbb vonásait, más mozgalmaktól megkülönböztető jegyeit már sokan elemezték, meghatározták. Volt időszak például, amikor csak a „honismereti” nevet viselő szakkörök tevékenységét értették rajta. A gyakorlati tapasztalatok alapján országos bizottságunk — mint ezt munkaterve is mutatja — a honismereti mozgalmat szélesebben értelmezi. Minden olyan tudatos, tervszerű tömegmozgalmi, főleg kollektív tevékenységet, törekvést, amely erősíti a szülőföldhöz, a lakóterülethez, a munkahelyhez, a tájhoz, s mindezekben keresztül a néphez, hazához való kötődést, a maga ügyeként karol fel. Ezért támogatja népünk szocialista jelenének, történelmi múltjának, forradalmi és szabadságharcainak, alkotó tevékenységének, szellemi és tárgyi értékeinek, népi és nemzeti kultúrájának, haladó hagyományainak teljesebb megismerését. Sőt, egyre többet tesz a szomszéd szocialista népekhez való baráti közeledés érdekében és pártunk politikájának megfelelően tudatosan cselekszik a sok kárt okozó nacionalista, kozmopolita nézetek ellen.

Tudjuk, hogy nemzeti tudat csak konkrét ismeretekből fakadhat. Ezért törekszik a mozgalom minél több alkalmat teremteni arra, hogy ki-ki a maga érdeklődési körének megfelelő témában, ágazati területen — a hasonló törekvésűek társaságában — tehessen: kutasson, szerezzen újabb ismereteket, közhessen tapasztalatait s meg is vitathassa azokat. Igyekszünk új szakköröket, művelődési közösségeket is létrehozni, de fel kell használnunk a már meglévő kereteket, kollektívákat és

honismereti tartalommal, célokkal kell azokat megtölteni. Így például segítjük a KISZ-t, az Úttörő Szövetséget, az iskolákat a honismereti szakkörök szervezésében, de tudjuk azt is, hogy a tantárgyi szakkörök is végezhetnek honismereti munkát. Például egy fizikai szakkör, amikor nemcsak a tantárgyi tudás elmélyítésére törekszik, hanem megismerteti tagjaival a neves magyar fizikusokat. Sőt a vliágba is kitekintve: megnézhetik: mivel gazdagították a tudományt, az emberi haladást, kik voltak a kortársak. Számontarthatják a környék új, vagy régi üzemének technikai fejlődését, ismerkedhetnek az ott alkalmazott találmányok, gépek működési elvével, de azok működetőivel is. Kutathatják a gyár történetét, vizsgálhatják az ott dolgozók életmódját stb.

Egy díszítőművészeti szakkör akkor teljesíti hivatását igazán, ha kutatja, gyűjti, felhasználja a település, a környék díszítő hagyományait. Merít a „tisza forrásból”, s mai életünkre jó ízléssel alkalmazza. Tudatosan törekedhet más tájak és népek szokásainak, formaelemeinek megismerésére is.

Szentesen, ahol a jó tapasztalatok alapján, az 1973—74-es tanévben minden általános, szakmunkásképző- és középiskolában alakul honismereti szakkör, élmény volt hallgatni hatodikos, nyolcadikos gyerekek beszámolóit, hogy az iskolák államosításának kapcsán, intézetük múltját, történetét kutatva milyen társadalmi összefüggésekre bukkantak a jelen és múlt között, s milyen önálló következtetésekre jutottak. Volt közöttük olyan, aki, mintegy 10 percig beszélt eredményeiről, a témával kapcsolatban megkérdezettek válaszáiról — jegyzetbe tekintés nélkül, szépen, szabatosan, éretten. Általános iskolában!

Nem folytatom a felsorolást — főleg a határeseteket nem — mert a szocialista brigádokra, természetbarátokra, irodalmi klubokra s minden nagyobb közösségre érvényesek a fenti megállapítások. A Szentese városi honismereti munkához azonban még érdemes visszatérni. A városi pártbizottság, tanács, népfőnt, KISZ, az Úttörőház és más intézmények ott megteremtették a honismereti munka folyamatosságát és a jó együttműködés lehetőségét. A Hazafias Népfront Elnöksége mellett megalakult Honismereti Bizottság, a város vezetőivel egyetértésben, távlati tervet dolgoz ki a város egészére, s annak megvalósításában, az előre meghatározott elvek és célok szerint, közösen tevékenykednek az iskolák, szinte kézről-kézre adva a gyermekeket. Három olyan iskolai szakkör is működik Szentesen, amelynek vezetői most üzemben dolgozó, volt szakköri fiatalok. Szentesen talán még az óvodáig is vissza lehetne

nyúlni, ahol a mozgásos népi gyermekjátékokkal, versekkel, mondókákkal, dalokkal, népmesékkal — a legfogékonyabb életkorban, nem tananyagként, hanem játékosan, élményszerűen — alapozhatnánk meg a jövőben végzendő honismereti munkát. S mint a példa mutatja, a középiskolával sem kell befejezettnek tekinteni fiataljaink foglalkoztatását, hiszen közülük többen a városban maradnak, üzemekben és egyéb munkahelyeken, s az eltávozottak közül számosan visszatérnek a főiskolák elvégzése után. Akik pedig a fővárosban maradnak, bekapcsolódhatnak a várostörténet- és krónikairásba, klubéletbe stb., a Szentiesiek Baráti Körének tagjaiként segíthetik a szülővárost.

Tisztult a honismeret fogalma. Milyen sok vita folyt — olykor túlzott szenvedéllyel — az elnevezés miatt. Ma már mindenki előtt világos, hogy még ha a lakóterületen, egy-egy közösségekben, városban folyó adott munkát helyismeret, helytörténet, helynévgyűjtés, falukrónika stb. elnevezéssel határozunk is meg, az országos honismereti mozgalomnak részei. Nem célunk ugyanis a helyi szemléleti beszűkülés, és semmiképpen sem lokál-sovinizmust akarunk, hanem szocialista hazafiságot, nemzeti egységet, patriotizmust, sőt — nemzeti érdekeinkkel megegyezően — tágabb horizontú érdeklődést a nemzetközi méretekben folyó osztályharc iránt. Minden kulturális, történeti, munkásmozgalmi, népművészeti, évfordulós és más egyéb alkalmat meg kell ragadnunk, hogy azok a szomszédos népek, a körükben élő magyarság, valamint a hazánkban élő nemzetiségek jobb megismerését, az összetartó szálak erősítését és a népek közeledését, a békemozgalmat szolgálják. Sorrendiség is van. A legjobban önmagunkat, azután szomszédainkat kell ismerni, akikkel ezer éve élünk együtt.

Szeretnénk, ha azokat a történelmi és kulturális értékeket, amelyeket a nép őrzött meg, s amelyek nemzeti sajátosságaink, jegyeink: nyelvünk, zenénk, dalaink, táncaink, népművészetünk, munkáshagyományaink, népélet, stb., a mozgalom még fokozottabb figyelemmel kutatná, tenné élővé, közkinccsé. S feltétlenül javasoljuk a városi munka sokoldalú fejlesztését.

Az Országos Helytörténeti Bizottság egyesülése a Honismereti Bizottsággal döntő lépésnek bizonyult az egységes mozgalom kialakításában. A mozgalom ereje, hatóköre, akcióképessége, sőt tekintélye ettől jelentősen megnövekedett. Rajtunk áll, hogy ezzel a nagyobb erővel, energia-többséggel hogyan élünk, gazdálkodunk. Ennek érzékeltetésére: bizottságunk egyesíti a helytörténet, az üzemtörténet, a néprajz, a munkáshagyomány- és a helynévgyűjtés, a honvédelmi nevelés, a ter-

mészetjárás, az újkori történet legjobb irányítóit, művelőit. Nagyon sok országos szervezet, mozgalom van benne képviselve (szakszervezet, KISZ, TIT stb.) tudományos, közművelődési intézmények (Népművelési Intézet, múzeumok, levéltárak, egyesütemek, főiskolák stb.). S ez a bizottság a Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett működik, tehát abban a legszélesebb tömegmozgalomban, amely a párt szövetségi politikájának kerete, s amely a szocialista nemzeti egység erősítése érdekében tömöríti a társadalom erőit.

Megtaláltuk a bizottság működésének célszerű formáit is. Egy-egy munkaterületért, feladatért egy-egy bizottsági tagunk felelős. Az ő hatókörébe tartozik annak kimunkálása, s a testületi jóváhagyás után annak megvalósítása. A bizottság tagjai sorából vagy az érdekelt tudományág, szervezet, mozgalom képviselőiből azokat vonja be, akiket erre jónak lát. Ez a megosztás — eddigi tapasztalataink szerint növeli a felelősséget, és a bizottság munkáját is eredményesebbé teszi.

III.

Néhány feladatról részletesebben szükséges szólni.

1. Az üzemek államosításának 25. évfordulójára pályázatot hirdettünk. A cél, hogy minél több jó gyártörténet, üzemi évkönyv, üzemi és brigádkrónika szülessen, és ezek megírásába üzemi munkások, értelmiségiek is bekapcsolódjanak. Az üzemtörténetírás egyelőre nem tömeges műfaj. Mozgalmunk is csak újabban fordít nagyobb figyelmet rá. Azt is mondhatnánk, ez az első nagy erőpróbank. A szakszervezetek, az ifjúsági szervezetek az üzemen belül működnek. Elsősorban az ő feladatuk tehát, hogy mind a vezetőket, mind a dolgozókat az ügynek megnyerjék, s ezzel a honismereti mozgalomba az üzemi dolnak is kötelessége.

Különösen az üzemi évkönyvet tartjuk fontos műfajnak, mert ehhez a források helyben megtalálhatók, áttekintést adnak az üzem évi termeléséről, műszaki fejlődéséről, sőt párt-, szakszervezeti-, kulturális és sportéletéről is. Ha ezeket az adatokat az üzemi évkönyvből a munkások megismerhetik, tájékozottabban tudnak részt venni a gyár sokrétű életében. Ez a teljesebb tájékozottság feltétele az üzemi demokráciának is. Az a munkás, aki nemcsak a maga kemencéje, szalagja, munkapadja dolgait ismeri, hanem a gyár egészéről van áttekintése, jobban tudja feladatát végezni, jogosan büszke a gyár eredményeire, s mindezekon keresztül erősebben kötődik üzeméhez.

Természetesen szeretnénk példának tekinthető jó brigádnaplókat, üzemi krónikákat is nyerni. Abban biztosak vagyunk, hogy a pályázati kiírás megnöveli az érdeklődést a gyártörténeti műfaj iránt és új olvasóközönséget, honismereti munkásgárdát nevel.

2. Sokunk figyelmét elkerülte — mert nem kapott elegendő nyilvánosságot — a magyar ellenállási mozgalom történetével kapcsolatos felhívás, amelyet a Magyar Történeti Társulat hirdetett meg a Magyar Partizán Szövetség, a Művelődésügyi Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, továbbá a Magyar Rádió és Televízió által felajánlott pályadíjakra.

Pályázni lehet új tudományos eredményeket felmutató, összegező, forrásközlő, helytörténeti vagy egyéb jellegű monográfiával; a témára vonatkozó történelmi tanulmánnyal, tanulmánygyűjteménnyel, tudományos értékű krónikával, visszaemlékezésekkel. A pályaműveket a Magyar Történelmi Társulat címére (Bp. I., Uri u. 51—53.) 1974. június 30-ig kell beküldeni.

Nemzeti érdekünk, hogy az ellenállási mozgalomnak minél több, eddig nem ismert, nem közölt részletét feltárjuk, nyilvánosságra hozzuk. A mozgalom segítse elő a pályázat sikerét.

3. Megtisztelő feladatunk lesz a magyar népfront-mozgalom több évtizedes történetének megírásában való közreműködés, amelyet részletesen a Hazafias Népfront Elméleti Munkaközösségének terve tartalmaz. A Honismereti Bizottság munkatervében is szerepeltetjük, mert helytörténeti szakköreink igen érdekes, új helyi dokumentumokat tárhatnak föl ezen, a szaktörténészek által eddig kevésbé kutatott területen. Erre vonatkozóan később adunk útmutatást.

4. Említettük, hogy nincs történelmi tudatformálás konkrét ismeretek nélkül. Ez a megállapítás vonatkozik, az 1848/49-es szabadságharcra és a polgári demokratikus forradalomra is. Mit tudnak például egy-egy község lakói a jobbágyfelszabadításról, az ennek nyomán bekövetkező örökváltságról, amely a polgári demokratikus forradalmi erőknek régen esedékes követelménye volt? A szabadságharc bukása és a végrehajtás következetlensége miatt miért maradtak meg olyan negatív vonások, amelyek az országnak felszabadulásunkig félféudális arculatot adtak? De mégis: az 1848-as forradalom számokban kimutatottan hány embert, családot érintett, mennyi robotnaptól, dézma-adástól, ezüst forint fizetésétől és egyéb terhektől mentesítette őket egy adott községben vagy valamikori mezővárosban?

Az ilyenfajta kutatást, ismertetést nevezhetjük valódi tudatformálásnak, s ez honismereti feladat is. A történelem folyamata: ezekből a konkrét ismeretekből lehet csak megérteni, hogy miért volt forradalom 1848, s lehet meggyőzően eljutni 1919-hez, továbbá a felszabaduláshoz, a földosztáshoz, sőt a termelészövetkezeti mozgalomhoz, amely a magyar parasztság gazdasági, társadalmi fejlődését megoldotta. A jobbágyfelszabadításra vonatkozó, helyben fel nem található adatokat a megyei levéltár bocsátja rendelkezésre, ha az érintett község ebben az ügyben megkeresni.

5. A szabadságharc és a forradalom egyéb eseményeiről való megemlékezések nagyobb része is még előttünk van. Petőfiről, kortársairól, a reform-nemzedék nagyjairól, a honvédsírok gondozásáról, a meghirdetett néprajzi gyűjtőpályázatról sem szabad megfeledkeznünk. Ezeknek a munkáknak tulajdonképpen nincs is határidejük. Ezt végezni folyamatos feladata mozgalmunknak.

A nemzeti emlékhelyek ápolása nem kampányfeladat. Ahogyan egy jól működő műemléki albizottság a környék műemlékeit nyilvántartja, kezeli, védi, úgy kell valamennyi nemzeti értékünk, emlékhelyünk fölött is őrködni, s azokat a hazafias nevelés szolgálatába állítani. Jó példa erre a természetbarát mozgalom: sok egyesület nemcsak az egészséges túrákat népszerűsíti, hanem egyidejűleg védi természeti értékeinket, s ápolja a munkásmozgalmi emlékhelyeket.

6. Igen sok mezőgazdasági termelészövetkezet alakult 1948-ban. Indokolt, hogy ezek a szövetkezetek megemlékezzenek a 25. évfordulóról és megírják e küzdelmes negyedszázad történetét. Évforduló nélkül is jó lenne követni néhány megye példáját, ahol a termelészövetkezeti szövetségek a tanácsal, a Hazafias Népfronttal, a levéltárral, egyéb megyei szervekkel pályázat-kiírás útján is serkentik a termelészövetkezeti történetírást, annak különböző megjelenési formáit: az üzemtörténetet, a termelészövetkezeti krónikát, a brigádnaplót. Amit az évkönyvről az ipari üzemek államosításáról szóló résznél már elmondtunk, az a termelészövetkezetekre is vonatkozik. Tehát szolgálja az üzemi tájékoztatást, a demokratizmust.

A termelészövetkezeti mozgalom története szerves része nemzeti történelmünknek. Ismeretanyagának, tárgyi és szellemi emlékeinek összegyűjtése, dokumentálása, értékelése közelebb visz bennünket társadalmunk jelenségeinek, törvényszerűségeinek feltáráshoz, megismeréséhez.

7. Változatlanul izgalmas kérdése mozgalmunknak a falukrónika-írás. Vannak megyék (Fejér, Baranya), járások (pl. a szerencsi), ahol vezetését tanácsi szervek rendelték el. Ezeknek megvalósulása, formája eltérő, változatos, gyakran hiányos, gozókat is bevonják, mégpedig saját munkahelyükön. A társzervek megkeresése, segítése, ösztönzése azonban a népfront nem megfelelő. A gyakorlat minden bizonnyal ki fogja alakítani a helyi viszonyoknak megfelelő, célszerű formákat. Ezeket széles körben ismertté kell tennünk. Falukrónika írásunk eddig elsősorban a történelmi kutatás céljait szolgálta. E krónikátípusok mellett, különösen mozgalmi szempontból, a gyors tájékoztatás, a helyi politizálás-közéletiség fejlesztése szempontjából kitűnő megoldásnak tartjuk az abonyi krónikát, amelyről lapunk mostani számában részletes beszámoló olvasható. Ennek a krónika-típusnak nagy előnye, hogy a mát, az állampolgárrá való nevelést szolgálja. Hasonló törekvést képvisel Dabas Nagyközség Évkönyve is, amelyet Könyvespolc rovatunkban ismertetünk.

8. Munkatervünk tartalmazza a „Természeti, történelmi értékek nemzeti adattárának” elkészítését. A nemzeti adattár a megyei leltárakból készíthető el, tehát először ezeket kell a megyei kollektíváknak összeállítaniuk. Nagyobb kutató, gyűjtő, összeíró tevékenységet tulajdonképpen csak a természeti (földtani, növénytani, állatani, tájképi, környezeti) értékek számbavétele jelent, mert a történelmi, irodalmi, védett régészeti értékek, valamint a műemlékek, a néprajzi fontosságú emlékek, a kegyeleti helyek, és az új különleges létesítmények nagyjából ismertek. Későbbi feladat lesz — mindenekelőtt a tudományos intézményeké és szakembereké — az értékek jellemzése, rangsorolása országos, megyei vagy helyi kategóriákba. A honismereti mozgalomnak az akció kedvező alkalmat kínál arra, hogy olyan rétegekhez jusson el, amelyeket eddig szervezetten nem foglalkoztatott.

Az elkészült megyei adattárak szolgálhatnak alapjául a most bontakozó honismereti országjárásnak is.

Természetesen egy cikk keretében nem vállalkozhattam arra, hogy minden lényeges feladatra kitérjek. A Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának alább közölt négyéves munkaterve, és az eddig elmondottak segíteni fogják a további munkát.

Töltési Imre